

HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA

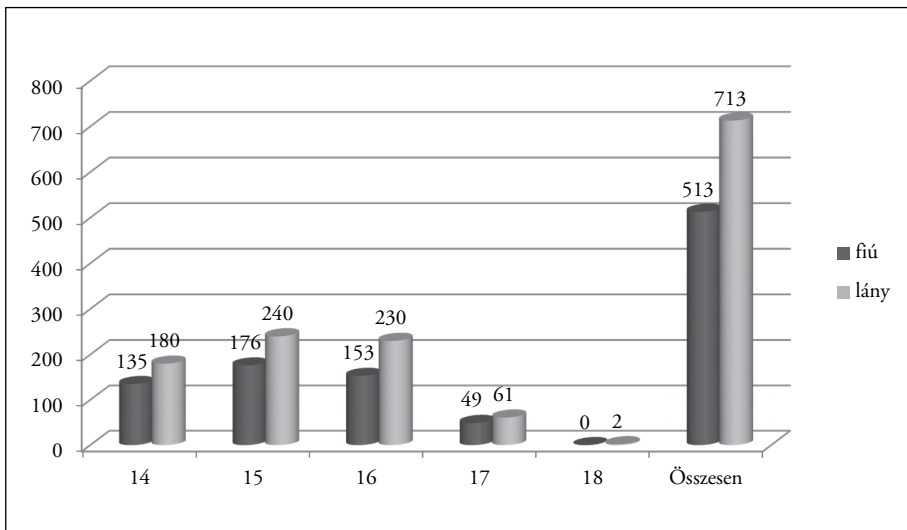
KÁRPÁTALJAI MAGYAR SZÜLŐK KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁSÁNAK HATÁSA A FIATALOK KOCKÁZATI MAGATARTÁSÁRA

A transznacionális családok és külföldi munkát vállaló szülők olyan új kifejezések társadalmunk modern tendenciáinak a megnevezésére, amikor a szülők külföldi munkavállalás céljából hosszabb-rövidebb időre elhagyják a családi fészket. A hátrahagyott (*left behind*) gyermekek vizsgálata társadalomtudományi kutatások terén nem túl előrehaladott, és csak bizonyos szempontok alapján, egy kutatáshoz kapcsolódóan vagy egy nagyobb adatbázis adatait továbbértelmezve vizsgálják a folyamatban részt vevő apákat, anyákat, nagyszülőket és gyermekeket. A továbbiakban egy 2019-ben végzett kutatás azon eredményeit mutatjuk be, amelyeknek elsődleges célja volt a kárpátaljai magyar fiatalok kockázati magatartásának feltárása. Az írásunk két fő kérdése az, hogy (1) milyen alapstatisztikák rajzolódnak ki a 14–17 éveseket nevelő transznacionális kárpátaljai magyar családok körében, illetve (2) milyen eltéréseket láthatunk a kutatásban megcélzott prevenció témakörhöz kapcsolódó kérdések kapcsán a hátrahagyott gyermekek adataiban a hagyományos családmodellben élő fiatalokkal szemben – vagyis a szülők (apa vagy anya) külföldi munkavállalása milyen negatív következményekkel járhat? Elemzésünk nem teljes körű, sok megválaszolatlan kérdést hagyunk hátra, amelyek további kutatások tervezését irányozzák elő.

2019 januárjában készült egy felmérés¹ a Kárpátaljai Magyar Nagycsaládosok Egyesületének kezdeményezésére, amely a 14–17 éves korosztályt célozta meg. A kutatás elsődleges célja az volt, hogy teljes képet kapjunk a kárpátaljai magyar fiatalok fejlődéséről, valamint azokról a veszélyekről, amelyek a fejlődésükben esetleg zavart okozhatnak. Hagyományosan a prevenció témaköréhez kapcsolódó kérdésekre koncentráltunk: drog-, cigaretta-, alkoholfogyasztás, korai pornográfia, első szexuális élmények, fogamzásgátlási

1 A kutatás gyorsjelentésének elkészítésében Lőrinc Ingrid részfeladatot vállalt, a kutatást szakmailag Hires-László Kornélia szervezte és koordinálta, jelen tanulmányhoz készült elemzés saját munkája. A kutatás bővebb leírását és a gyorsjelentését lásd Hires-László Kornélia – Lőrinc Ingrid: *PRO INTE KÁRPÁTALJAI kutatás eredményei*. 2019. Letöltés helye: http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2019/09/pro_inte-karpatalja_elemzes_2019_06_02.pdf; letöltés ideje: 2020. 01. 01.

módszerek, aktív és passzív szabadidőtöltés, példakövetés, kapcsolatok a családtagokkal és a kortársakkal, stb. Összesen 1296 kárpátaljai magyar fiatalt kérdeztünk meg, akiket a tanintézményeken keresztül értünk el. A kárpátaljai magyar iskolákban összesen 3294 diák tanult, vagyis a magyar iskolába járók 39%-a volt a megkérdezettek között. A lekérdés során területileg illetve iskolatípusonként is reprezentatív mintát követtünk. Mivel a válaszadás önkéntes volt, így voltak kérdések, amelyekre a diákok nem adtak választ, így elemzésünkben csak az érvényes válaszok arányában közöljük az adatokat. A megkérdezettek 42%-a fiú és 58%-a lány (1. ábra), 79%-a faluban és 21%-a városban élt.

1. ábra: A megkérdezett fiatalok életkora és neme (N=1226, a válaszadó arányában, esetszámok)

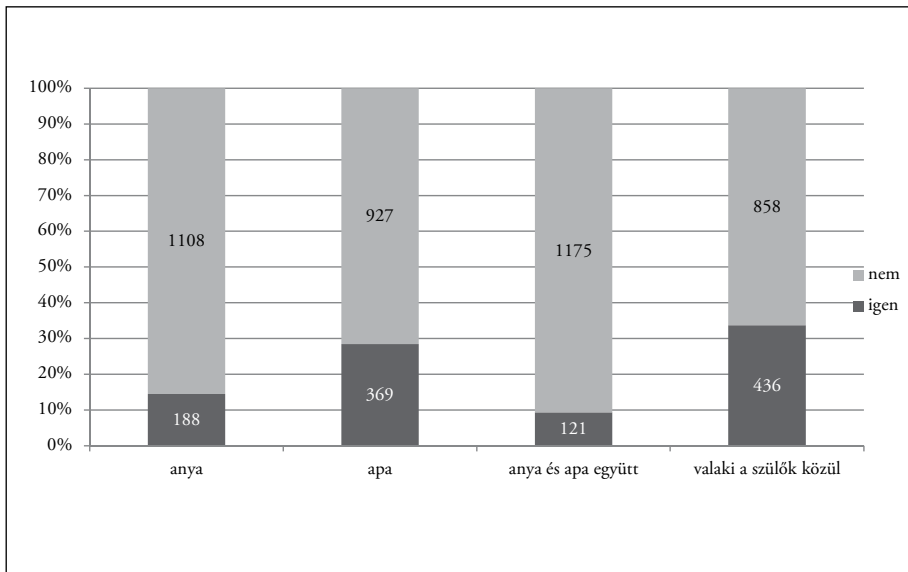
A külföldi munkavállalás nem új jelenség Kárpátalján, évtizedek óta jelen van a térségben², viszont az egyre jobban látszik, hogy mindinkább több családot érint. A migrációs mutatókat nagyon nehéz mérni, és ezzel együtt azt is, hány gyermek éli úgy a mindennapjait, hogy az anyja vagy az apja, esetleg mindkettő valahol külföldön dolgozik. A szakirodalomban az ilyen családokat, ahol a családtagokat hosszabb vagy rövidebb időre egy országhatár választ el, transznacionális családnak nevezik³. A fogalmat használják a kiterjedt és a kis/nukleáris családok esetében is, elemzésünkben csak az utóbbira koncentrálnunk, amikor a hátrahagyott (*left behind*), serdülő gyermekek kockázati magatartását mutatjuk be. Gyakran használják *Euro-orphan/EU orphan* kifejezést is, amikor a szülők gazdasági

2 Szanyi-F. Eleonóra – Faludi Julianna – Illyés Gergely: Elvagyódás, elvándorlás – migrációs folyamatok Kárpátalján. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (2). 85–108.

3 Blaskó Zsuzsa: Transznacionális családok, hátrahagyott gyerekek Dél- és Kelet-Európában. *Socio.hu*, 2016. 1. 71–88.

megfontolásból hagyják el gyermeküket, és külföldön vállalnak munkát⁴. A transznacionális szülőség az újonnan elterjedt modern kommunikációs eszközöknek köszönhetően átalakult, és az új csatornák használatán keresztül modern kapcsolattartásra nyílt lehetőség, amellyel a külföldön tartózkodó szülők sajátos módon megpróbálják pótolni a gondviselést, ellenőrzést, nevelést⁵. Ezek a transznacionális gondoskodási formák természetesen nem képesek pótolni a személyes jelenlétet, és a külföldön tartózkodó apa vagy anya feladatait az itthon maradt családtagoknak kell elvégeznie.

Összesen a teljes kérdőívet kitöltők körében (1296 adatközlő) 34%-a azoknak a gyermekeknek az aránya, akiknek mindkét szülője, vagy valaki a szülők közül külföldön dolgozik. A jelenlegi kárpátaljai fiatalság 34%-a (436 diák) úgy nő fel, úgy vészeli át a 14–17 éves időszakát, hogy nincs mellette az édesanyja/édesapja, vagy esetleg egyikük sem. 188 diáknak van távol az édesanyja, 369-nek az édesapja, 121 gyermeknek az apja is és az anyja is külföldön dolgozik. A 14–17 évesek is küzdenek olyan problémákkal, amiben a szülőknek kellene segítséget nyújtani, és ezekben az esetekben természetesen magukra maradnak, vagy csak az egyik szülő van jelen (2. ábra).

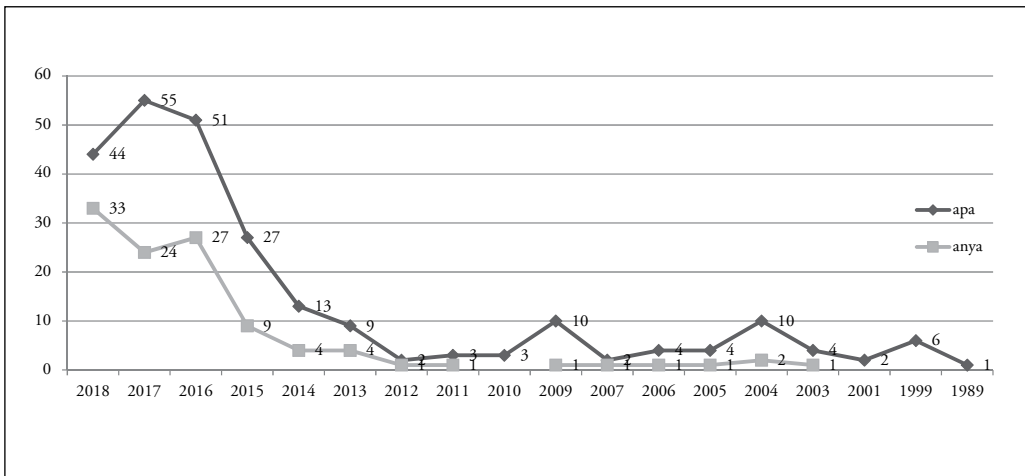

2. ábra: A kárpátaljai magyar fiatalok külföldön dolgozó szülei 2019-ben (N= 1296, esetszámok)

4 Lutz, Helma – Palenga-Möllenbeck, Ewa: Care workers, care drain, and care chains: Reflections on care, migration, and citizenship. *Social Politics*, 2012. 19 (1). 15–37.

5 Uo. 23–24.; Sorensen, Ninna Nyberg – Vammen, Ida Marie: Who Cares? Transnational Families in Debates on Migration and Development. *New Diversities*, 2014, 16 (2). 90–108.

A szülők külföldi munkavállalása más-más időintervallumot takar – vannak olyan gyermekek, akiknek édesapja szinte születése óta, vagy még azt megelőzően külföldön dolgozott, míg olyanok is vannak, akiknek a szülei csak az elmúlt egy évben/az utóbbi hónapokban indultak el. A 3. ábrán láthatjuk, hogy az apák sokkal korábban útnak indultak, mint az anyák. Erre a tendenciára két tapasztalati magyarázatot is hozhatunk: egyrészt a nők külföldi munkavállalása új tendencia, amit számos migrációs kutatás is említ⁶, illetve hogy a gyermekgondozás a serdülőkorban átalakul, és az anyagi biztonság megteremtését fontosabbnak tartják, mint a mindennapos jelenlétet, amikor a fiatalok már valamilyen szinten önellátóvá kezdenek válni. A 3. ábrán látható, hogy a külföldi munkavállalás az elmúlt három-négy évben kimagaslóan megnövekedett mind az anyák, mind az apák körében. Erre a tendenciára valóban két magyarázatot is találhatunk: egyrészt mindazon túl, hogy a tínézserkorban valóban némi formában kevesebb és másabb jellegű gondviselést igényelnek a gyermekek, másrészt 2014 után az ukrainai háborús körülmények miatt kiszámíthatatlan anyagi és létkörülmények alakultak ki az ország egész területén.⁷

3. ábra: A külföldi munkát vállaló anyák és apák távollétének ideje (esetszámok)

- 6 Tolstokorova, Alissa V.: Where Have All the Mothers Gone? The Gendered Effect of Labour Migration and Transnationalism on the Institution of Parenthood in Ukraine. *Anthropology of East Europe Review*, 2010. 28 (1). 184–214.; Fedyuk, Olena: The Gender Perspective in Ukrainian Migration. In: Fedyuk, Olena – Kindler, Marta (eds.): *Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies*. Springer International Publishing. 2016. 73–89.
- 7 Az ukrainai háborús események hatásait a migrációs folyamatokra lásd bővebben Tátrai Patrik – Erőss Ágnes – Kovály Katalin: Migráció és versengő nemzetpolitikák Kárpátalján az Euromajdan után. *Regio*, 2016. 24 (3). 82–110.

2006-ban Lengyelország és Ukrajna migrációs adatait elemezve Ukrajnában 7,5–9 millió közötti hátrahagyott gyermeket említ a szakirodalom.⁸ Nemzetközi szinten is egyre nagyobb figyelmet szentelnek a transznacionális családok vizsgálatának. Egy 2010-ben, a Children Left Behind hálózat⁹ által végzett felmérés adatai szerint a hátrahagyott gyermekek száma mind az Európai Unión belüli és azon kívüli országokban számottevően magasnak mutatkoznak. Az Ukrajnára vonatkozó adatoknál azt láthatjuk, hogy az ország gyermekeinek körülbelül 2%-át (200 ezer) hagyták hátra a szülők külföldi munkavállalás miatt. A becslések minden ország esetében hozzávetőlegesek, és az elemzésben különböző adatokra is hivatkoznak.¹⁰ Egy szociális ellátórendszer adatai alapján Ukrajnában 22 ezer családból (a családok 12%-ában) legalább az egyik szülő külföldön dolgozik, és nagyon gyakori a nők, a családanyák távolléte, akik elsősorban a „gondozói lánc”-hoz kapcsolódó munkát vállaltak¹¹. A gazdagabb nyugati országokban egyre nagyobb igény mutatkozott a „gondoskodási lánc” mechanizmusában, ugyanis csökkent a gazdagabb országokban a szociális ellátórendszer minősége, így a családtagok az olcsó munkaerővel pótolják a közeli hozzátartozók gondozását: az idősek ellátását és a gyermekfelügyeleti munkákat a szegényebb országokból érkező nők vállalják.¹² Ez a szféra folyamatosan igényli a munkaerőt és a nőket elszívó munkaerőpiac ereje csak folyamatosan növekszik, így a kárpátaljai magyar nők/asszonyok is bekapcsolódnak ebbe a folyamatba.¹³

8 Lutz – Palenga-Möllenbeck, 2012. Care workers, care drain, and care chains, i.m. 27.

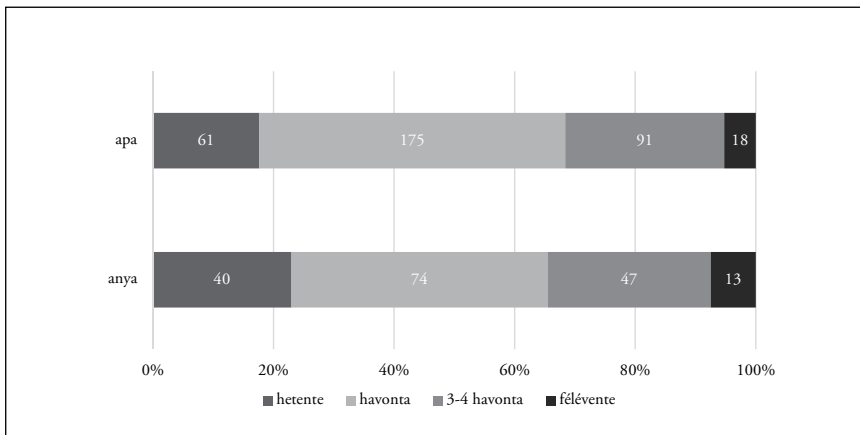
9 A ChildrenLeftBehind.eu egy olyan európai hálózata nem kormányzati szervezeteknek, társadalomtudományi központoknak, egyetemeknek és egyéneknek, amelyek nemzeti, regionális és európai szinten a migrációs eseményekben részt vevő gyermekek jogainak védelmében, valamint a transznacionális és migráns családok támogatása érdekében működnek együtt. (www.childrenleftbehind.eu)

10 Bélorgey, Nathalie – Garbe-Emden, Birgit – Horstmann, Sabine – Kuhn, Andrea – Vogel, Dita – Stubbs, Paul: *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*. (VT/2010/001). Synthesis Report 2012. Letöltés helye: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8804&langId=en; letöltés ideje: 2020. 01. 01.

11 Bélorgey et al. 2012. Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe, i.m.

12 Gréen, O. S.: *Labour migration in the enlarged Europe: children left behind in Central and Eastern Europe*. Paper presented at the Centre for Baltic Sea Region and Eastern European Studies (CBES). CBES Annual Conference, 2014. december 4–5, Gothenburg.

13 Kész Réka: *Női munkavállalási migráció az idősgondozás tükrében Kárpátalján*. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék, 2018.

4. ábra: A külföldön dolgozó szülők hazautazásának gyakorisága (érvényes válaszok alapján esetszámok)

Az időközönkénti hazautazás rendszeressége és időtartama sok mindentől függ: a munkahely és a lakóhely közötti távolságtól, a munkakörülménytől, a munkahelyi szabadnapoktól stb. A 2019-ben végzett kutatás eredményei alapján azt láthatjuk, hogy az anyák valamivel gyakrabban utaznak haza, mint az apák, de ez az eltérés csak nagyon minimális (4. ábra). A különböző társadalmi következmények mellett a szakirodalom kiemeli¹⁴, hogy a munkaerő-migrációban részt vevő nők esetében a kibocsátó országokban „gondoskodásihiány” jöhet létre. Az apák külföldi munkavállalása a családfenntartói kötelezettség miatt került viszonylag pozitív társadalmi megítélésbe, miközben a gyermekes nők távollétét az anyai, gyermeknevelési kötelezettségek miatt általános negatív megbélyegzés lengi körül¹⁵. A nukleáris családban a nő, az anya külföldi munkavállalással a hátrahagyott gyermek nevelését másokra bízva, vagy az újabb technikai eszközök használatával átalakítja, személytelenné teszi. Az ukrán nők külföldi munkavállalásával egyre többen foglalkoznak¹⁶ és esetükben a „munkaerő-migráció feminizációjáról” beszélnek, valamint a hátrahagyott gyermekeknél a „társadalmi árva” kifejezést használják.¹⁷

A 2019-ben végzett kutatási eredményekben településtípusonként számottevő különbségeket láthatunk, a szülők elsősorban falvakban (88%) hagyják hátra tinédzserkorú gyermeküket. A kárpátaljai magyarság zöme a beregszászi járáshoz tartozó falvakban él, és a kutatásban használt mintánkban is felülreprezentáltak (79%) a falvakban élő fiatalok, de ettől függetlenül is kimagaslóan magasnak mutatkozik a falvakban élő hátrahagyott fiatalok száma (5. ábra). A falvakban élő kárpátaljai magyarság körében még továbbra is

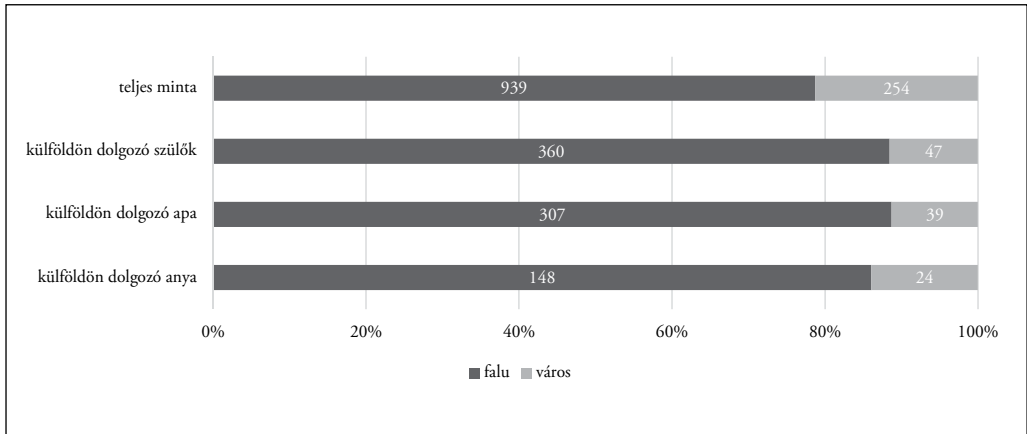
14 Blaskó, 2016. Transznacionális családok, hátrahagyott gyerekek Dél- és Kelet-Európában, i.m.

15 Sorensen – Vammen, 2014. Who Cares? i.m.

16 Fedyuk, 2016. The Gender Perspective in Ukrainian Migration, i.m.

17 Tolstokorova, 2010. Where Have All the Mothers Gone? i.m.

megszokott a többgenerációs együttélés, de sajnos a kutatás az egy háztartásban élők adatait nem mérte, így nem tudjuk, hogy a fiatalok nagymamák, nagyapák, nagyobb testvérek, más családtagok vagy esetleg szomszédok felügyelete mellett lettek-e itthon hagyva.

5. ábra: A külföldi munkavállalás a kibocsátó település típusa szerint (érvényes válaszok alapján esetszámok)

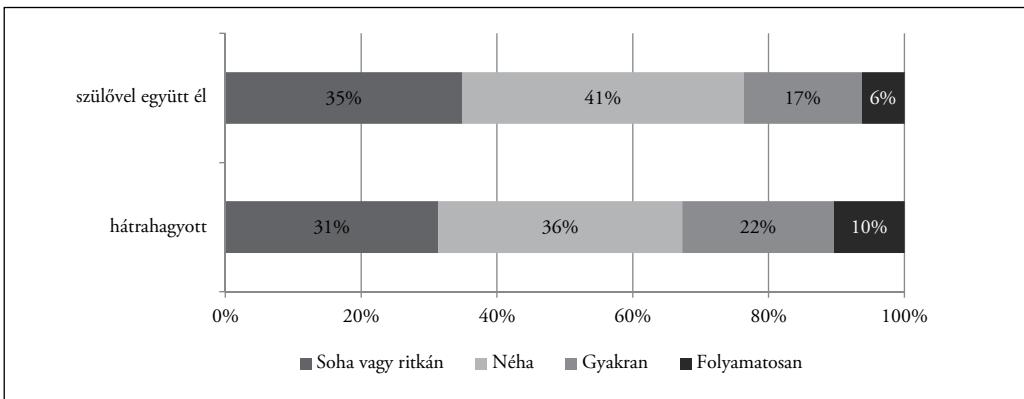
A fiatalokat érintő prevencióhoz kapcsolódó témakörök elemzésénél¹⁸ többek között a szülők külföldi munkavállalásának következményeit is beemeltük a független változók közé. Néhány problémánál szignifikáns különbséget láttunk ebben az összefüggésben, a továbbiakban ezekre a hatásokra koncentrálnunk.

A magányosság az egyik legnagyobb veszélyforrás az öngyilkosság esetében – a folyamatosan magányos fiatalok 78%-ának eltérő időközönként megfordul a fejében az öngyilkosság gondolata, ugyanez a gyakran magányosak körében 50%¹⁹. A korosztályra általánosan jellemző, hogy a legtöbb fiatalnak a saját kortársak válnak elsődlegessé, de ettől függetlenül az anyával és apával ápolt kapcsolat is nagyon fontos marad, csupán annyi különbséggel, hogy ebben az időszakban a kisiskolás időszakhoz képest átalakul a szülő-gyerek kapcsolat. Azt fontos megjegyeznünk, hogy a fiatalok életében az egészséges keretek között tartott kontroll mellett a fejlődésben zavart okozó veszélyforrások kezelése és kiiktatása a szülők feladata volna, miközben megengedik vagy esetenként megszervezik, hogy a kortárs csoport tagjaként számos pozitív élmény részese lehessen a fiatal. A 6. ábrán láthatjuk, hogy a fiatalok milyen gyakran érezték magukat magányosnak az elmúlt hét napban a szülők külföldi munkavállalásának bontásában. A külföldön dolgozó szülők gyerekeinek 32%-a gyakran vagy folyamatosan magányos, míg ugyanez az itthon tartózkodó szülők gyerekeinél 23%.

18 Híres-László – Lőrinc, 2019. PRO INTE KÁRPÁTALJA kutatás eredményei, i.m.

19 Uo.

Az érzelmi veszteség és a szülői gondviselés egyik leginkább mért negatív következményei közé tartozik a depresszió, szorongás, a deviáns magatartási formák fokozott kialakulása, az egészségügyi állapot vagy az iskolai eredmények romlása²⁰. A kárpátaljai adatok alapján az öngyilkosság gondolatára viszont nem gyakorol közvetlen hatást a szülők külföldi munkavállalása. Elképzelhető, hogy pont azért, mert a kortárs csoportban megélt társas kapcsolatok hiányából adódó magányosság az, ami fokozza az öngyilkosság gondolatának megjelenését. Mivel a kapcsolatrendszer bővebb feltérképezése nem tartozott a kutatáshoz, így erre nem tudunk választ adni. A szülők távolléte olyan érzelmi fejlődésbeli zavart okozhat, amit jelen kutatásban nem mértünk – például a magabiztosság hiánya, koncentrációzavar, a későbbi párvalasztás nehézségei stb.

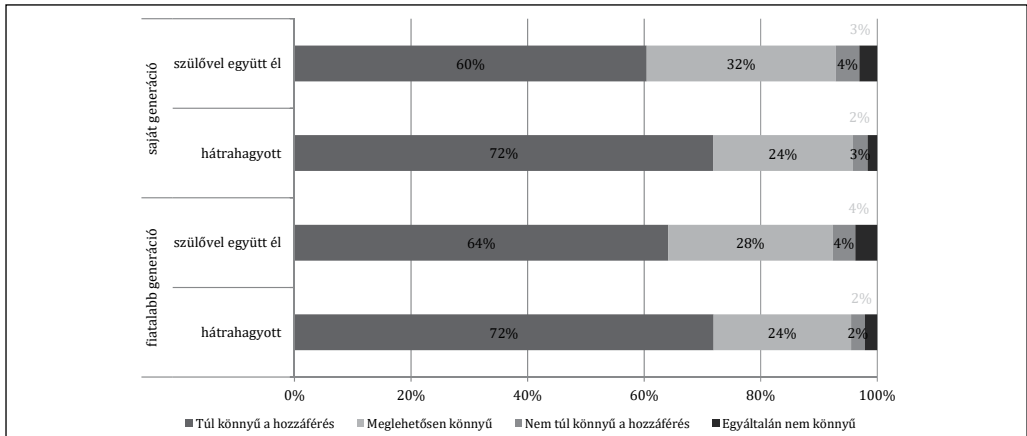
6. ábra: A szülők külföldi munkavállalásának hatása a fiatalok magányosságérezetére (%-ban, Cramer's $V=0,004$)

Az a tendencia rajzolódik ki, hogy a mai fiatalok egyre korábban férnek hozzá szándékosan vagy akaratlanul a pornográf tartalomhoz. Minden korosztálynak megvan a saját maga egészséges fejlődési ritmusa, és ha hamarabb következik be mindaz, amit később kellene megélniük, fáziseltolódás alakulhat ki, majd teljes zavar a fejlődési ritmusban. A fiataloknak a modern kommunikációs eszközöknek köszönhetően a pornográf és szexuális tartalommal egyre korábban van alkalmuk a találkozni. Egy átlagos kárpátaljai magyar fiatal 10 éves kor felett, legtöbbször 12–14 éves korban találkozik először pornográf tartalommal²¹. A megkérdezettek véleményezték saját korosztályuk és a fiatalabb generáció pornográf tartalom elérésének lehetőségeit (7. ábra), és ők úgy látják, hogy a 2–4 évvel fiatalabbak még náluk is könnyebben jutnak majd ilyen tartalmakhoz. Jó rálátásuk van mindarra, amivel ők bírnak, és van elképzelésük arról, hogy ez hová fejlődhet a jövőben. Fiúk és lányok

20 Blaskó, 2016. Transznacionális családok, hátrahagyott gyerekek Dél- és Kelet-Európában, i.m. 74.

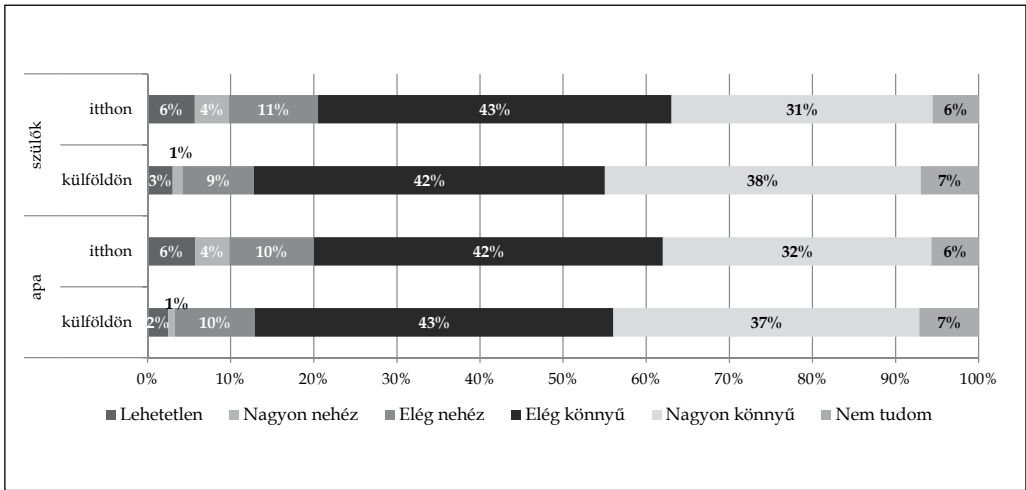
21 Hires-László – Lőrinc, 2019. PRO INTE KÁRPÁTALJA kutatás eredményei, i.m.

egyformán vélekednek erről, vagyis nincs szignifikáns különbség, viszont a szülők külföldi munkavállalása alapján már igen. A 7. ábrán láthatjuk, hogy azok a fiatalok, akiknek nincsenek itthon a szüleik, úgy vélekednek, az ilyen tartalmak mind a korosztályuk, mind a fiatalabb generáció számára könnyen elérhetőek. A saját korosztályon belül a külföldön tartózkodó szülők gyermekeinek 72%-a, míg az itthon tartózkodó szülők serdülő gyermekeinek 60%-a szerint túl könnyű a pornográf tartalomhoz való hozzáférés (7. ábra).

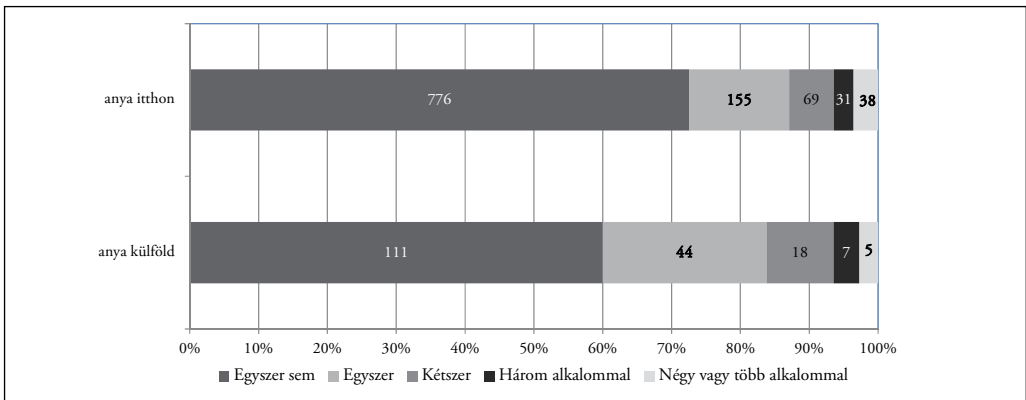

7. ábra: A szülők külföldi munkavállalásának hatása a fiatalok pornográf anyagokhoz való hozzáférhetőségének megítélésére (N=1242, %-ban, Cramer's V=0,001)

Egy másik veszélyforrás az alkoholfogyasztás és a teljes részegség állapotának túl korai megélése. A legkönnyebben azok a fiatalok férnek hozzá az alkoholhoz, akiknek a szülei külföldön dolgoznak, és a leginkább az apák távolléte látszik dominánsan (Cramer's V=0,004) befolyásoló tényezőnek (8. ábra). A fiatalok körében egyre gyakoribb a korai rendszeres alkoholfogyasztás: 17 évesen a megkérdezettek 41%-a, 14 évesen 21%-uk már volt egyszer vagy többször részeg, és ezen a téren lényeges különbséget a fiúk és lányok között nem láthatunk²². A teljes részegség megélését az anya külföldi munkavállalása tovább fokozza, 40%-uk már volt részeg, míg az itthon lévő anyák gyermekeinél ugyanez 27% (9. ábra).

8. ábra: Az alkohol beszerzésének nehézsége és a szülők/apa külföldi munkavállalásának összefüggése (%-ban, Cramer's $V=0,003/0,004$)

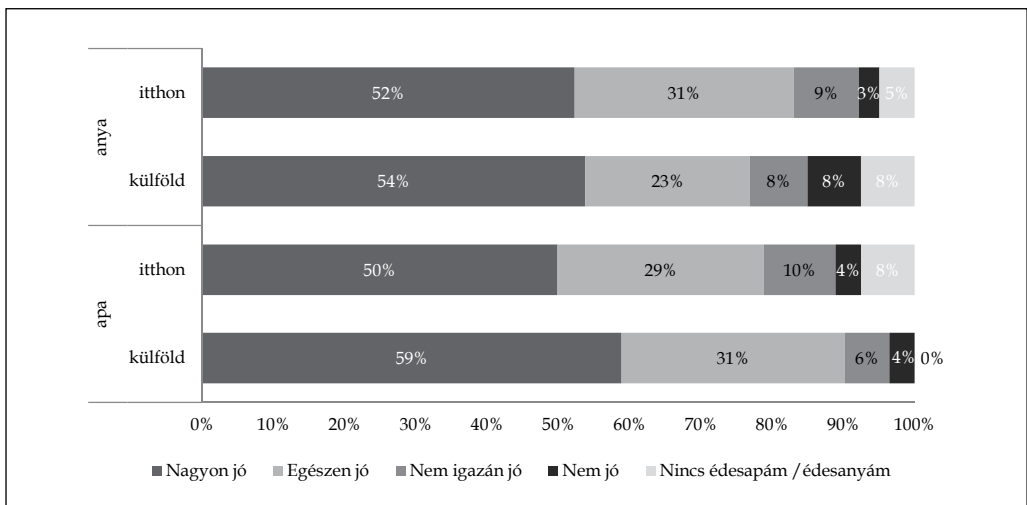
9. ábra: Az anya külföldi munkavállalásának hatása a teljes részlegégi állapot átélésére (esetszámok, Cramer's $V=0,004$)

A szakirodalmak²³ a külföldi munkavállalásnak nemcsak a negatív következményeit vizsgálják, ugyanis a családok életében más fontos részleteket is kiértékelnek, olyanokat mint: a biztosabb anyagi háttér csökkenti a gyermekszegénységet, a korai gyermekmunkát, befolyásolja a fiatalok továbbtanulási lehetőségeit, stb. Az ilyen jellegű vizsgálatok nem kerültek bele a kutatásunkba, így ezekre vonatkozóan megállapításokat nem mondhatunk. Ám azt fontos látnunk, hogy ezek a pozitív jellemzők nem ellensúlyozzák azokat a

23 Blaskó, 2016. Transznacionális családok, hátrahagyott gyerekek Dél- és Kelet-Európában, i.m.

negatívumokat, amelyek a távollétből következnek a fiatalok szocializációs folyamatában²⁴. A külföldi munkavállalás következménye az is, hogy a korábban megszokott családi szerepkörök, hatalmi viszonyok megváltoznak, és ezek a változások a családi légkört felboríthatják, a folyamatos konfliktusos helyzetek oda vezethetnek, hogy a családok felbomlanak. Azt is látnunk kell mindennapos megtapasztalások alapján, hogy a külföldi munkavállalás nagyon gyakran a teljes család külföldre költözésével zárul.

A 10. ábrán egy nem várt következményt láthatunk, amikor mind az anya, mind az apa külföldi munkavállalása valamilyen oknál fogva az apákhoz való viszonyt jobb irányba tolja. Erre magyarázatot egy kvalitatív elemzés adhatna, ahol – egyéni narratívákon keresztül – alaposabban megérthetnénk, milyen folyamatok zajlanak a családokon belül. Egy nem várt eredmény továbbá, hogy az apák/anyák/szülők külföldi munkavállalása lényegesen nem befolyásolja az anyákhoz való viszonyt. Elképzelhető, hogy éppen azért alakult ki ez a folyamat, mert társadalmunkban általánosan elfogadott jellemző, hogy az apák feladata az anyagi stabilitás megteremtése, és a fiatalok saját értelmezésükben a külföldön dolgozó apával a kapcsolatukat jónak minősítik.

10. ábra: Az anya/apa külföldi munkavállalásának hatása a gyermek-szülő viszonyra (%-ban, Cramer's $V=0,000$ és $0,005$)

24 Antman, Francisca M.: International Migration and Gender Discrimination among Children Left Behind. *The American Economic Review*, 2011. 101 (3). 645–649.

Összefoglalás

Elemzésünkben a kárpátaljai magyar transznacionális családok témakörét próbáltuk bemutatni, arra a kutatásra alapozva, amelyet 2019-ben az ukrain zavarásokat követő migrációs áradat után készítettek a kárpátaljai civil szervezetek. A prevenció témakörök vizsgálatán túl több olyan társadalmi jellemzőre is választ kaptunk, amelyet csak mellékelesen mért maga a kutatás. Az egyik ilyen fontos adatsor, amely a terjedő külföldi munkavállalás tendenciáiról árulkodik, illetve a nők külföldi munkavállalásának terjedéséről is, amely igazolja azt a szakirodalmi állítást, hogy a munkaerőmigráció feminizációja látszik kirajzolódni. Az adatok alapján láthatjuk, hogy az anyák gyakrabban járnak haza, éppen azért, mert egy családon belül az ő távollétüket sokkal nehezebb pótolni. Ennek hosszú távon számos negatív következménye lehet: az anyák/nők hiánya a társadalom megszokott berendezkedését felboríthatja, és a megszokott normákban illetve viselkedési szokásokban zavar keletkezhet. Arra is láthattunk egy külön adatsort, hogy a falvakból gyakrabban indulnak útnak a szülők, vagyis a falvakban általánosan jellemző munkanélküliség fokozottan hat arra, hogy az anyák és apák a jobb megélhetés érdekében gyermeküket hátrahagyva külföldön keresik a megélhetéshez szükséges pénzforrást (nem mellékelesen a falvakban általában jellemző társas befolyásolás szintén hatással lehet erre a tendenciára). A külföldi munkavállalásnak számos következményeiről szól jelen elemzés, illetve a kutatás gyorsjelentése is, és ezek közül kiemeltük azokat a fontosabb rizikófaktorokat, amelyek hosszú távon a fiatalok fejlődésében zavart okozhatnak: az alkoholfogyasztást, a túl korai részegséget, a magányosságot, a korai pornográf tartalom elérését – jelent kockázatot a külföldön munkát vállaló szülők esetében. Az alkoholfogyasztás kimagaslóan magasnak mutatkozott azok körében, akiket szüleik hátrahagytak, és ezzel együtt náluk a teljes részegség állapotának megélése is hamarabb következik be. A tinédzserek körében nemek szerint nincs különbség az alkoholfogyasztás mennyiségén és mértékén belül, illetve nem tapasztaltunk eltérést településtípusonként sem. Egy másik fontos jellemző, hogy a hátrahagyott gyermekek sokkal magányosabbak, mint a korosztályuk többi tagja. A magányosság rizikófaktoraként jelenik meg a fiatalok életében, amikor az öngyilkosság gondolatát vizsgálta a kutatás. A szülők távollétében a fiatalok hamarabb és gyakrabban kerülnek olyan szituációba, ahol a pornográf tartalom is megjelenik életükben és ez a jellemző a túl korai érettséggel párhuzamosan a korai felnőtté válást is eredményezheti: az iskola elhagyását, munkavállalást, korai szexuális életet, utólag megbánt döntéseket stb. Valamint úgy tűnik, mintha a távollévő apával a fiatalok jobb viszonyt folytatnának és a távollétnek ez egy pozitív hozadéka volna – egy apa hiánya a fiatalok fejlődésében még ha aktuálisan pozitívnak is tűnhet, nem mondható általánosan pozitív velejárónak. A külföldön dolgozó apához való viszonyt a fiatalok jobbnak minősíthetik, mivel az anyagi biztonság megteremtése felülírja a mindennapos személyes

kapcsolat hiányát, ám a lelki fejlődésben ez a távollét nem pótolja az apaszerephez tartozó pozitív élményeket.

Számottevő, szignifikáns különbséget nem tapasztaltunk a korábbi elemzésünkben zaklatás illetve a fizikai bántalmazás (az áldozat és a cselekvő oldalról), a drog, a cigaretta fogyasztása terén, a mért kockázati magatartásokban, a szabadidő eltöltési tevékenységekben, vallásosságban, civil aktivitásban stb. Ez nem azt jelenti, hogy nincsenek – további kutatások és elemzések sorozata tudna igazán választ adni arra, hogy a szülők külföldi munkavállalása milyen következményekkel jár. A nagymintás kutatások nagyon jó alapot tudnak szolgálni az egyéni narratívákon alapuló kutatásoknak, amelyekből az apróbb részleteket is megérthetjük. Minden kutatási módszernek megvannak a maga előnyei és hátrányai, éppen ezért volna érdemes a tanulmányunkban és a gyorsjelentésben bemutatott százalékarányokat, esetszámokat egyéni meglátásokkal, értelmezésekkel feltölteni. A migrációs folyamatokat nemcsak egyéni szinten kellene mérni, hanem a háztartások szintjén is, ami a külföldi munkavállalás motivációs hátterén kívül megvizsgálná a hátrahagyott családtagok gondjait, a mindennapi feladatkörök változását, átalakulását, a gyermekes családok esetében pedig a távollévő szülők kommunikációs, nevelési stratégiáit és mindezek következményeit is feltárnák. Nem végső soron arra is alkalmassá válhatna, hogy lássuk, egy külföldi munkavállalás mikor kerül olyan szintre, hogy az egész család követi a külföldön munkát vállaló családtagot. Ezekből a háttéranyagokból kirajzolódhatna egy olyan összefüggésrendszer, amiben láthatóvá válnának a motivációs lánc mikro- és makrogazdasági szintű elemei, esetleg a végső döntéshozatalok ellensúlyozó pillérei. A fiatalok szülőnélkülisége számos olyan következménnyel járhat, amely során a következő generáció lelki nehézségekkel fog küzdeni, és végül a fejlődés negatív irányba mozdulhat el.